

Яцечко Тетяна

(м. Луцьк)

ОДНА ІЗ СТОРІНОК ІСТОРІЇ ХХ СТ. СЕЛА БІЛОГОРОДКА ІЗЯСЛАВСЬКОГО РАЙОНУ, АБО ДОЛЯ ЄФРОСИНІ ГОРБАТЮК.

Досить складним видалось ХХ ст., але на щастя давно відгрімилі залпи Першої і Другої світових війн. Дорогою ціною людям довелось завойовувати собі щастя жити і трудитись під мирним небом на чудовій землі – Ізяславщині. І хоча з того часу промайнуло вже десятки років, пам'ять про тяжкі часи постійно живе в серцях людей. Вона навічно завмерла в образі битв, окупації, концтаборів, полону, шибениць, братських могил, нужденного тилу, голоду, примусової рабської праці на ворожій землі. Як згадка про ті страшні лихоліття, по усій Ізяславщині знаходиться чимало пам'ятників, обелісків, які закликають не забувати трагедій війн ХХ ст. і з повагою та шаную ставитись до її учасників.

На жаль так сталося, що через суперечливі події ХХ ст., ми не завжди знаємо, ким були наші близькі родичі, яка у них була доля, свідками яких подій їм довелось стати? Саме тому наш найбільший інтерес завжди викликає новітня історія України, вивчення якої стало доступним лише на пострадянському просторі. Цей період в історії нашої держави є досить не вивченим і містить в собі багато „білих плям”, які сучасним історикам потрібно ще дослідити. З кожним роком з'являються нові невідомі факти, які дозволяють по іншому глянути на дослідження вищезгаданого періоду.

Досягнувши певного віку, кожен із нас починає в більшій мірі, ніж це було раніше цікавитись своїми коренями, історією свого роду. Саме тому, сьогодні, розглядаючи почорнілі родинні фотографії майже вікової давності, я намагаюсь віднайти спільні риси зі своїми пра-, прапра- родичами. Ще в дитинстві саме ці фотографії були моїм першим підручником по історії рідного краю, Волині, а в нашому випадку Ізяславщини, періоду ХХ ст. Ви погодитесь

із твердженням, що історія завжди краще запам'ятовується, коли її головними героями є ваші родичі...

Серед усіх моїх рідних по лінії матері, у мене завжди найбільшу цікавість викликала постать однієї із моїх прабабусь. На жаль, мені не довелось бути із нею знайомою, адже померла вона задовго до мого народження. Складаючи до купи спогади про неї, які я чула від її односельчан та рідних, я намагалась відтворити її біографію, через призму подій, які відбулись в с. Білогородка в ХХ ст. Хоча і не повністю, але мені це вдалось. Такий задум, був здійснений мною для того, щоб зрозуміти яким було життя селян на Ізяславщині з першого десятиліття і до 70-х рр. ХХ ст.

Єфросинія Горбатюк народилась на Святу Покрову в 1900 році в селі Белижинці Ізяславського району Хмельницької області. Її батьками були Дмитро і Варвара – люди, які серед односельчан вважалися заможними господарями. Батько Дмитро влітку робив печі, а взимку шив чоботи (колодки майстра сьогодні зберігаються у фондах музею археології та кабінету етнографії Волинського державного університету імені Лесі Українки в м. Луцьку Волинської області). Про Дмитра говорили, що мав чоловік найкращі коні і бричку на цілу округу, і на них постійно відвозив пасажирів до Польщі, кордон, з якою тоді був набагато ближчий. Серед занять у вільний час, найпочесніше місце у господаря займало полювання. В 1905 р. в сім'ї Горбатюків народився син Василь. Згодом, підростаючи, діти у всьому допомагали батькам, вміло переймали навички господарювання. Так, відомо, що Василь і, навіть, Фрося змалечку вміли їздити на конях, а це погодьтеся рідкість для дівчини не тільки тоді, а й у наш час. Дивне заняття не заважало їй бути господинею на всі руки.

Швидко мчали дитячі літа. В 1925 р. молоду Фросю сватає Іван Каленіков із сусіднього села Білогородка, яке знаходилось неподалік. Будучи дитиною Фросі раніше приходилось з батьком часто бувати в Білогородці, то по справах, то на ярмарку, який збирався раз на два тижні...

Село Білогородка Ізяславського району в документах початку ХХ ст. звучить як Белогородка. Воно знаходиться за 22 км від Ізяслава. В 1508 р. польський король Сигізмунд передав село у володіння до князя Івана Заславського. Так і в документах 1545 р. селами Білогородкою та Двірцем володів князь Кузьма Заславський, цей факт зазначений в реєстрах 1570 і 1583 років. Впродовж наступних століть власниками села ставали князі Любомирські та Сангушки. В 1618 р. Білогородка попала до переліку сіл Ізяславщини, які пережили татарський напад¹.

Серед споруд релігійного призначення в різні часи існували дві церкви: Воскресенська (з 1875 р.), Святої Трійці (з 1825 р.); мурований костюл та єврейська синагога. На гірці в центрі села біля ставка знаходяться руїни замчиська, які оточені земляними ровами та окопами.

Згідно з переписом 1911 р. в Білогородці проживало 6 310 жителів, знаходилось біля 800 домів. В селі знаходилась міщанська управа, волость, пошта, телеграф, земська поштова станція, школа, земська лікарня, понад 30 крамниць, фабрика сукна, гуральня (фабрика по виробництву горілки)².

...Іван Каленіков на період одруження був уже чоловіком військовим, вимуштруваним. Так, склалось, що довелось йому служити в армії командира Г.І. Котовського, де Іван був одним із головних коноводів. Між Фросею і її чоловіком було кохання з першого погляду. Але коли справа дійшла до весілля, то виявилось, що батьки нареченої проти зятя з Білогородки, може не хотіли відпускати улюблену дочку до іншого села? Невідомо. В результаті Фрося робить все наперекір батьківської волі – одружившись, йде в невістки до Білогородки. За те, що дочка не послухалась думки старших, за тогочасними традиціями батько Дмитро залишає її без приданого. Молодятам доводиться все розпочинати з початку³.

Не дивлячись на усі негаразди буремних події тих років, шлюб молодих був щасливим, один за одним в період з 1926 по 1931 народжуються три сина: Анатолій, Віктор і Георгій.

Якщо провести паралель, то в цей час в Україні відбувається суцільна колективізація і розкуркулення. Тому родина Фросі Горбатюк, як і багато інших по селі не стають виключенням, і підпадають під розкуркулення. Нова червона влада відбирає з господарства в колгосп усю худобу, землю, знаряддя праці, збіжжя... Цим самим залишаючи сім'ю Горбатюків напризволяще.

Далі був голодомор... Людей виснажених фізично і духовно, кожен день гнали на роботу в колгосп. В один із таких днів 1934 р. Іван Каленіков не витримує і на сільських зборах говорить новій владі села все, що він про неї думає ... Відповідь на такий рішучий крок простого чоловіка, не заставила себе довго чекати. Сміливість в той же день була покарана. Увечері за Іваном прийшли люди в „шкіряних піджаках”. Голодні діти нічого не розуміли, і зляканими очима спостерігали сховавшись на печі. Заплакана Фрося збирала для чоловіка в дорогу пакунок їжі. Івану дозволили взяти із собою лише все необхідне. Куди забирають чоловіка, Фросі ніхто нічого не сказав. Вона й не запитувала, бо знала, що не з добра за ним прийшли в таку пізню пору. Так в ту ніч, в невідомому напрямку від хати віддалялось кілька постатей, а серед них був її Іван...

На ранок молода мати з дітьми прокинулася уже як сім'я “ворога народу”. По селу ходили чутки, що в цю ніч із своїх осель було забрано багато чоловіків. Клеймо “ворог народу” заважало нормально існувати. Односельчани старались зайвий раз не заговорити із Фросею, навіть деякі рідні почали цуратись. Кожен день був боротьбою із голодною смертю та байдужістю оточення.

“Одного разу Фрося несла жменьку зерна до млина, аби зробити муку і хоч якось прокормити запухлих від голоду дітей. Виснажена побачила як біля неї проїжджав на возі односельчанин. Спробувала сісти на віз, але чобіт в обличчя швидко відкинув її в багнюку.” Такі жахливі моменти свідчать про утиски родичів „ворогів народу” на Ізяславщині навіть на побутовому рівні. Найгірше було синам. В школі до дітей Івана був “особливий педагогічний підхід”. Адже з шкільної партії їм насаджували ідею, про те, що вони мають лише одного

справжнього батька, батька усіх радянських дітей найдобрішого і всесильного Сталіна...

Батьки Фросі, які з часом змирились з її одруженням, старались допомагати чим могли. Спостерігаючи за усім цим червоним терором батько Дмитро до кінця свого життя повторював одну і ту ж фразу “Я хочу побачити чим скінчиться увесь цей безлад”...

Далі було гірше. Наступила війна... Коли німці прийшли в село, першим, що зробили обрали поліцаїв. Мій дідусь (син Георгій) згадував: “ В селі задзвонили в дзвін, увесь люд зігнали в центр села до церкви, першими розстріляли євреїв, а українців мов худобу почали ділити на дві колони – гідні і негідні. До першої відбирали здорових і молодих, в другу направляли старих, калік і дітей. “Почувши перші удари в дзвін Фрося зрозуміла, що німці уже в селі, але ще більше вона розуміла, що її заберуть до Німеччини, а діти залишаться напризволяще. Тоді вона впала на коліна і почала молитись. Як провидіння в її голові сяйнула думку... Після того, через кілька хвилин з її двору вийшла старенька із трьома малими дівчатами. Це була Фрося із синами.” Саме цей вчинок врятував життя її сім’ї, так як вони залишились в селі Білогородка і не були вивезені до Німеччини. Не так лякали Фросю робота на німецького „бауера” і чужі краї, як сама думка, що загубить вона в далеких світах своїх дітей. Адже заприяглась собі, ще в ту ніч, коли забрали Івана, що нікому не віддасть своїх кровиночок...

За кілька років скінчилась війна. Спустошеною серед чорноземів стояла, колись квітуча Білогородка. Змучені і виснажені повертались чоловіки до своїх осель, молодь із Німеччини, але серед сірих постатей не було її Івана. З кожним днем надія на зустріч із чоловіком зменшувалась. Сини підростали, і жінка віддавала їм усю свою турботу та любов. Діти були центом її всесвіту, тільки заради них жила увесь цей час.

Перед самим Великоднем в 1951 р. Фрося побачила біля хвіртки сивого, зморшкуватого помарнілого чоловіка. Він стояв самотньо, ніби вагався чи зайти йому в двір. В руках він нервово перебирав якийсь згорток, як пізніше

виявилось печиво для своїх діток, яких знав такими, що пішки ходили під стіл. “Іван!” – промайнуло в голові. Не встигла вимовити ці слова Фрося, як була в обіймах чоловіка. Скільки чекала цього моменту. На щастя все погане залишилось далеко в минулому. Але на відміну від дружини, сини зустріли батька холодно. На їхніх вустах було лише одне питання, яке вони задавали йому і собі тисячу разів: “Де ти був, коли ми так бідували, чому не допоміг, не захистив від чужого ока...” Відповіді на нього не було, до того ж сини її не намагались почути. Батько мовчав, а по його тремтячих щоках лились сльози. Іван був зламаний фізично і морально. Радянська влада назавжди відбила у нього охоту бути непокірним. Після довгих сімнадцяти років, які він провів в ув’язненні, Іван змінився, бо надто дорого ціну заплатив, за свої слова. Він приїхав із Соловків - островів біля Білого моря в Росії, куди був відправлений по арешті. Після повернення в рідну Білогородку Іван прожив лише рік, забравши в могилу пам’ять про ті жахливі сімнадцять років. Він про них ніколи не розповідав, хіба що дружині. Життя продовжувалось, сини одружились, померли батьки, Фрося стала бабусею і покинула цей світ в 1966 р. Зараз її нащадки проживають не лише в селі Білогородка, а й в Україні та Білорусі. Довгий час в родині нічого не згадували про Івана, його ніби не існувало. Зараз же в період, коли в нашій країні панують демократичні свободи варто згадати за тих, хто не по праву був названий „ворогом народу” і через забаганки радянської влади був викинутий із нормального життя, на стражденне виживання. Родина Горбатюків-Каленікових вірить, що подібні жахіття вже ніколи не повторяться із її іншими членами, негаразди в минулому, а реабілітація невинних обов’язково відбудеться..

Доля Єфросинії Горбатюк та її чоловіка - це лише одна сторінка із багатостраждальної та багатотомної історії Ізяславщини періоду ХХ ст. А скільки ще таких білих сторінок, в яких бракує інформації? Важко сказати на сьогодні, адже кожен із жителів Ізяславського району може розповісти свою історію, яка буде не менш важливою і цінною інформативно. В сумі ж подібні

спогади становлять справжню, і в деяких моментах важку та сумну історію Ізяславського краю.

Безумовним є те, що слід продовжувати нашу спільну роботу з пошуку історичної правди, але уже без емоцій, без поділу на фронти та табори, а у спосіб, який справді продемонструє високу культуру нашої нації, для якої немає тем заборонених, а навпаки є теми, які єднують і повчають.

Тому головним завданням XXI століття є відтворення цивілізованої культури ставлення до історії та пам'яті. Адже саме зараз настав час говорити про справжніх героїв і знати кого ми втратили назавжди.

Література.

1. Цинкаловський О. Стара Волинь і Волинське Полісся (Краєзнавчий словник). – 1984. 600с. – С.100.
2. Там само. - С. 100-101.
3. Записано від Каленікової Тетяни Іллівни, 1928 р. н. у с. Білогородка, 15 квітня 2005 р.